

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.23>

Кузьменко О. В.,

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри публічного та міжнародного права
Юридичного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Чорна В. Г.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права
Юридичного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Островський С. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри тактики та тактико-спеціальний підготовки
факультету службово-бойової діяльності
Київського інституту Національної гвардії України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. В даній статті проаналізовано правове регулювання запровадження та використання штучного інтелекту.

Активне впровадження штучного інтелекту в різноманітні сфери життя суспільства приносить не лише переваги, але й ставить перед нами питання про можливі ризики та відповідальність за дії, здійснені за допомогою цих технологій. Відомо, що згідно з прийнятими міжнародними правовими нормами, збитки, спричинені незаконними діями, повинні бути компенсовані особою, яка відповідає за ці дії. Проте, у контексті штучного інтелекту, який не вважається суб'єктом правовідносин, виникає складність визначення відповідальності.

Питання про юридичну відповідальність штучного інтелекту залишається предметом дискусій серед фахівців. З одного боку, існує думка про можливість застосування засад цивільної відповідальності до штучного інтелекту, якщо він діє автономно без безпосередньої участі людини. З іншого боку, підходи до визначення відповідальності за кримінальні або адміністративні порушення не можуть бути однаково застосовані, оскільки вони вимагають наявності усвідомленої поведінки.

Однією з унікальних характеристик штучного інтелекту є його здатність до самонавчання, що може імітувати деякі функції людського мозку. Це ставить під сумнів аргумент про неможливість штучного інтелекту усвідомлювати неправомірність своїх дій. Водночас, поточні розробки в області самонавчання не дозволяють стверджувати про наявність у штучного інтелекту свідомості аналогічної людській.

Питання правового регулювання діяльності штучного інтелекту вимагає комплексного підходу, який би забезпечував не тільки захист прав людини та суспільних інтересів, але й сприяв подальшому розвитку та інтеграції інноваційних технологій. Розробка та впровадження ефективного правового механізму, здатного адаптуватися до швидких технологічних змін, стане ключовим завданням для юристів, законодавців та всього міжнародного співтовариства.

Акцентовано увагу, що впровадження правового регулювання штучного інтелекту є критично важливим для забезпечення його безпечного та етичного використання.

Ключові слова: штучний інтелект, правове регулювання, розумова діяльність, стратегія розвитку, використання штучного інтелекту.

Kuzmenko O. V., Chorna V. H., Ostrovskiy S. O. Legal regulation of introduction and use of artificial intelligence

Abstract. This article analyzes the legal regulation of the introduction and use of artificial intelligence.

The active implementation of artificial intelligence in various spheres of social life brings not only advantages, but also raises questions about possible risks and responsibility for actions carried out with the help of these technologies. It is known that according to accepted international legal norms, damages caused by illegal actions must be compensated by the person responsible for these actions. However, in the context of artificial intelligence, which is not considered a subject of legal relations, the difficulty of determining responsibility arises.

The issue of legal liability of artificial intelligence remains a subject of debate among experts. On the one hand, there is an opinion about the possibility of applying the principles of civil liability to artificial intelligence, if it acts autonomously without direct human involvement. On the other hand, the approaches to determining responsibility for criminal or administrative violations cannot be equally applied, since they require conscious behavior.

One of the unique characteristics of artificial intelligence is its ability to self-learn, which can mimic some of the functions of the human brain. This calls into question the argument about the impossibility of artificial intelligence to realize the illegality of its actions. At the same time, current developments in the field of self-learning do not allow us to claim that artificial intelligence has a consciousness similar to that of a human.

The issue of legal regulation of the activity of artificial intelligence requires a comprehensive approach that would ensure not only the protection of human rights and public interests, but also contribute to the further development and integration of innovative technologies. The development and implementation of an effective legal mechanism capable of adapting to rapid technological changes will be a key task for lawyers, legislators and the entire international community.

It is emphasized that the introduction of legal regulation of artificial intelligence is critically important for ensuring its safe and ethical use.

Key words: *artificial intelligence, legal regulation, mental activity, development strategy, use of artificial intelligence.*

Постановка проблеми. Експоненційний розвиток технологій, що пов'язаний зі штучним інтелектом, вимагає від світової спільноти швидкої та усвідомленої реакції з метою створення відповідного законодавчого поля. Сучасна правова основа спрямована на регулювання штучного інтелекту в різних частинах світу, включаючи Україну знаходиться в стані зародження.

Метою статті є розкриття засад правового регулювання запровадження та використання штучного інтелекту.

Стан дослідження. Питання історії виникнення, ролі штучного інтелекту в правовій системі, веденні воєнних дій та ін. були предметом наукових праць Н. Дмитренко, І. Пилипова, Д. Іванюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Лондонський саміт з безпеки штучного інтелекту став платформою для обговорення та підписання Декларації Блетчлі країнами учасницями. Цей документ закликав до гарантування поваги до прав людини, захисту даних, етичності та безпеки при розробці штучного інтелекту, а також наголошує на важливості людського контролю над цими системами.

Він також звернув увагу на необхідність розробки стратегій, що запобігатимуть використанню штучного інтелекту в шкідливих цілях.

Незважаючи на усвідомлення потенційних викликів, пов'язаних із ризиками штучного інтелекту, а також розуміння необхідності глобального регулювання, зважаючи на глобальний характер таких викликів, ключові актори – Європейський Союз та США – визнають, що поки що не можуть знайти однакові підходи для регулювання використання штучного інтелекту.

Про це йшлося під час експертного обговорення цієї проблеми 6 липня 2023 року у Стенфордському університеті в рамках Stanford HAI (Stanford University Human-Centered Artificial Intelligence). США та ЄС, для яких цифрові технології становлять 10% та 5-6% ВВП відповідно, по-різному бачать нормативне регулювання штучного інтелекту. саме тому, на сьогодні, складається враження, що сфера регулювання штучного інтелекту може розвиватися за аналогією з захистом персональних даних: подібно до того, як в Європейському Союзі було введено GDPR, тоді як у Сполучених Штатах кожен штат має власні

правила в цій області. Донині ця тенденція не зазнала змін.

Поряд з зазначеним, у червні 2022 року уряд Канади представив свій проєкт закону про штучний інтелект та дані (AIDA), який, за твердженнями розробників, має на меті встановити гармонійний баланс у регулюванні штучного інтелекту. AIDA спрямований на сприяння інноваціям та розширення доступу на міжнародні ринки для канадських компаній, які мають значну частку на світовому ринку систем штучного інтелекту. Однак законопроект зустрів значну критику зі сторони захисників прав людини. Зокрема, висловлюються значні занепокоєння щодо того, що уряд Канади під час розробки законопроекту віддає перевагу економічним та комерційним аспектам штучного інтелекту і не приділив достатньої уваги захисту прав людини. Зважаючи на жорстку критику, складається враження, що розробникам законопроекту доведеться врахувати точку зору опонентів.

В той же час, Європейський Союз прагне стати лідером у регулюванні штучного інтелекту, саме тому ним розробляється з проєктом закону «Про штучний інтелект». Цей акт, як очікується, введе в дію першу у світі комплексну законодавчу базу для регулювання штучного інтелекту. З цього приводу, необхідно зазначити, що у лютому 2020 року Європейська комісія опублікувала Білу книгу зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust), в якій пропонуються численні заходи і варіанти політики для майбутньої нормативної бази ЄС для штучного інтелекту. Комісія також підготувала звіт про наслідки для безпеки і відповідальності штучного інтелекту, Інтернету речей та робототехніки [1].

Також в Європейському Союзі велика увага приділяється захисту даних і конфіденційності. У травні 2018 року набрав чинності Загальний регламент щодо захисту даних (GDPR) – широкомасштабний регламент, призначений для посилення і уніфікації захисту даних для всіх осіб в ЄС. Він розширює сферу дії закону про захист даних ЄС на всі іноземні компанії, які обробляють дані

резидентів ЄС. Таким чином, всі зацікавлені сторони в області штучного інтелекту повинні беззастережно дотримуватися Загальних правил захисту даних (GDPR), їх вважають найсуворішим законом про конфіденційність і безпеку в Європі і в світі. Це регулювання є важливим кроком до зміцнення основних прав в епоху цифрових технологій (захисту фізичних осіб у відношенні обробки персональних даних) і спрощення ведення бізнесу за рахунок уніфікації правил для компаній і державних органів на єдиному цифровому ринку [2].

У липні 2022 року Китай також вперше опублікував проєкт правил для регулювання генеративних сервісів штучного інтелекту, що стало одним із перших випадків комплексного регулювання у цій сфері на національному рівні. Оновлені правила набули чинності 15 серпня 2022 року і вони розроблені на основі чинних законів про кібербезпеку, безпеку даних та захист персональних даних. Згідно з новими правилами, всі провайдери штучного інтелекту -сервісів, що пропонують послуги з генерації тексту, зображень, аудіо та відео, мають пройти оцінку безпеки та отримати адміністративні дозволи, якщо це вимагає законодавство. При цьому інструменти штучного інтелекту повинні дотримуватися соціалістичних цінностей і забезпечувати захист прав користувачів, а також запобігати можливим зловживанням і залежності від штучного інтелекту. Водночас Китай прагне стати світовим лідером у галузі штучного інтелекту до 2030 року, плануючи активне використання штучного інтелекту у військовій сфері та розбудову «розумних міст». Для досягнення цієї мети, китайські компанії, включно з такими великими гравцями як Alibaba та Baidu, здійснюють інвестиції в технологічні фірми США та Європи, відкривають дослідницькі центри у Кремнієвій долині та інвестують у стартапи [3].

Ці дії викликають занепокоєння у США через ризик витоку чутливих технологій та можливої втрати технологічного лідерства. У відповідь на це, Вашингтон нещодавно посилив контроль за інвестиціями Китаю в американські технології, зокрема в галузі штучного інтелекту.

Японія також активно рухається шляхом інновацій, особливо у сфері штучного інтелекту, намагаючись знайти оптимальний баланс між сприянням технологічному розвитку та захистом прав та інтересів своїх громадян. В останні роки країна демонструє відкритий та прогресивний підхід до регулювання штучного інтелекту, зокрема у питаннях, пов'язаних з авторськими правами, прагнучи вирішити, як ліберально підійти до використання доступних даних для навчання моделей штучного інтелекту без порушення існуючого законодавства. Японське рішення не розглядати використання загальнодоступних даних для тренування штучного інтелекту як порушення авторських прав відкриває широкі можливості для розвитку новітніх технологій та інновацій, знижуючи перешкоди для дослідників та розробників у цій галузі. Це, безсумнівно, може сприяти посиленню позицій Японії на світовому ринку високих технологій, особливо в умовах зростаючого попиту на мікросхеми та обчислювальні системи.

Така політика викликає змішані реакції, особливо з боку представників творчих професій та індустрії інтелектуальної власності, хто висловлює занепокоєння щодо можливих порушень авторських прав через використання їхніх творів без належного ліцензування. Водночас існує аргументація про те, що штучний інтелект здатен створювати унікальний контент, що потенційно може обійти традиційні рамки авторського права.

Крок, зроблений Японією, може суттєво вплинути на міжнародне регулювання у цій області, прокладаючи шлях до нових стандартів використання даних для штучного інтелекту та сприяючи міжнародному обміну досвідом та уніфікації правил.

В Україні, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України, була схвалена Концепція розвитку штучного інтелекту, яка визначає стратегічні напрямки розвитку цієї галузі в країні[4].

Реалізація Концепції передбачена на період до 2030 року. Зважаючи на війну, ці строки можуть бути скореговані.

В цьому самому контексті 7 жовтня 2023 року Міністерство цифрової трансформації України представило дорожню карту

з регулювання штучного інтелекту в Україні. Дорожня карта передбачає два етапи:

на першому, який, як очікується, триватиме 2-3 роки (2023-2025 рр.), бізнесу буде надано можливість для підготовки до регулювання;

на другому – почнеться регуляторний процес, який передбачає імплементацію закону ЄС про штучний інтелект (AI Act) та розробку національного закону із врахуванням напрацьованого на першому етапі досвіду[5]. В основі впровадження регулювання штучного інтелекту лежить bottom-up підхід, який передбачає рух від меншого до більшого: спочатку ми надамо бізнесу інструменти для підготовки до майбутніх вимог, а після цього буде ухвалено закон. Підхід враховує інтереси всіх ключових стейкхолдерів і дає змогу знайти баланс між інтересами бізнесу та захистом прав громадян.

Активне впровадження штучного інтелекту в різноманітні сфери життя суспільства приносить не лише переваги, але й ставить перед нами питання про можливі ризики та відповідальність за дії, здійснені за допомогою цих технологій. Відомо, що згідно з прийнятими міжнародними правовими нормами, збитки, спричинені незаконними діями, повинні бути компенсовані особою, яка відповідає за ці дії. Проте, у контексті штучного інтелекту, який не вважається суб'єктом правовідносин, виникає складність визначення відповідальності.

Питання про юридичну відповідальність штучного інтелекту залишається предметом дискусій серед фахівців. З одного боку, існує думка про можливість застосування засад цивільної відповідальності до штучного інтелекту, якщо він діє автономно без безпосередньої участі людини. З іншого боку, підходи до визначення відповідальності за кримінальні або адміністративні порушення не можуть бути однаково застосовані, оскільки вони вимагають наявності усвідомленої поведінки.

Однією з унікальних характеристик штучного інтелекту є його здатність до самонавчання, що може імітувати деякі функції людського мозку. Це ставить під сумнів аргумент про неможливість штучного інтелекту усвідомлювати неправомірність своїх дій. Водночас, поточні розробки в області самонавчання не дозволяють стверджувати про наявність

у штучного інтелекту свідомості аналогічної людській.

Науковці та юристи-практики продовжують дискутувати щодо правового статусу та відповідальності штучного інтелекту. Існують пропозиції щодо можливих напрямків розвитку правового регулювання штучного інтелекту, включаючи адаптацію існуючих механізмів цивільної відповідальності та розробку нових підходів, які б враховували унікальні особливості технологій штучного інтелекту.

Врешті-решт, питання правового регулювання діяльності штучного інтелекту вимагає комплексного підходу, який би забезпечував не тільки захист прав людини та суспільних інтересів, але й сприяв подальшому розви-

тку та інтеграції інноваційних технологій. Розробка та впровадження ефективного правового механізму, здатного адаптуватися до швидких технологічних змін, стане ключовим завданням для юристів, законодавців та всього міжнародного співтовариства.

Треба зазначити, що впровадження правового регулювання штучного інтелекту є критично важливим для забезпечення його безпечного та етичного використання. Міжнародна співпраця та гармонізація нормативних рамок можуть сприяти створенню ефективного системи регулювання, що враховує інтереси всіх сторін і сприяє розвитку інновацій, одночасно захищаючи права та свободи людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. European Commission. (2020). White Paper On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust, Brussels, 19.2.2020, COM(2020) 65 final. https://ec.europa.eu/info/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
2. Regulation (EU) 2016/679 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC
3. Смірнов І. Правове регулювання штучного інтелекту: міжнародний досвід та українські перспективи. URL: <https://biz.ligazakon.net/analytics/223351>
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
5. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо дорожню карту URL: <https://thedigital.gov.ua/>